โรคติดเชื้อในที่พบในช้าง

สิทธิเดช มหาสาวังกุล

1. บาดทะยัก (Tetanus)

มีสาเหตุจากเชื้อแบคทีเรีย Clostridium tetani ซึ่งเป็น Anarobic bacteria คือเชื้อจะเจริญได้ดีในที่ไม่มี อ็อกซิเจน จึงมักพบในช้างที่มีบาดแผลรูลึก เช่น ตะปูตำ มีดแทง และการถูกลักตัดงาจนถึงโพรงงา เนื่องจากว่าช้างมักจะนำดิน และสิ่งสกปรกซึ่งมีเชื้อนี้อยู่เข้าไปยัดในโพรงงาทำให้เกิดการติดเชื้อขึ้นภายในโพรงงา เนื่องจากว่าในโพรงงาเป็นที่อับ อากาศถ่ายเทไม่สะดวก

อาการ ช้างมีอาการไข้สูง ซึม มีอาการเกร็งที่ขา หางเกร็งคล้ายงู ขากรรไกรแข็ง ชักกระตุกเป็นระยะ โดยเฉพาะเมื่อถูกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าต่างๆ เช่น แสง เสียง จะกินอาหารและน้ำลำบาก และตายในที่สุด

การรักษา ให้ยาเพ็นนิซิลลิน (Penicillin) ในขนาดสูงๆ 5,000 – 20,000 IU / kg. พร้อมกับให้ยาแก้ฤทธิ์บาดทะยัก (Antitoxin) และให้วัคซินป้องกันบาดทะยักในขณะรักษาเพื่อกระตุ้นให้สัตว์สร้างภูมิคุ้มกันโรค นอกจากนี้ยังต้องให้สารน้ำและอาหารทางเส้นเลือดดำที่ใบหู พร้อมกับช่วยป้อนอาหารเหลวทางสายยางเข้าปาก

การป้องกัน รักษาทำความสะอาดแผลให้สะอาด โดยเฉพาะกรณีที่ตัดงาจนถึงโพรงงา ต้องทำความสะอาดแผลภายในโพรงงาเป็นประจำพร้อมทั้งใส่ยาฆ่าเชื้อให้สะอาดและป้องกันไม่ให้ช้างนำดินหรือสิ่งสกปรกไปยัดในโพรงงา พร้อมกับทำวัคซินป้องกันโรคบาดทะยัก (Toxoid)

2. แอนแทรกซ์ (Anthrax) หรือโรคกาลี

มีสาเหตุจากเชื้อแบคทีเรีย Bacillus anthrasis ซึ่งเชื้อนี้มักจะอยู่ในดิน และในที่ที่โรคนี้เคยระบาดอยู่ สปอร์ของเชื้อนี้สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมได้นานถึง 60 ปี เป็นโรคติดเชื้อที่รุนแรงมาก และสามารถติดต่อมาสู่คนได้ ช้างสามารถติดต่อโรคนี้มาจากการใช้แหล่งน้ำและอาหารร่วมกันของ โค กระบือ ที่ป่วยเป็นโรคนี้ โดยเชื้อสามารถเข้าสู่ร่างกายโดยการกิน การหายใจ และการสัมผัสทางผิวหนัง ระยะการฟักตัวของโรคเมื่อได้รับเชื้อประมาณ 1 – 2 สัปดาห์

อาการ มีไข้สูง ไม่กินอาหาร ปวดท้อง มีเลือดออกตามเยื่อบุผิว หายใจลำบาก ใต้ผิวหนังบวม ตัวสั่น อุจจาระปนเลือด และสามารถตายภายใน 24 ชั่วโมง บางรายแสดงอาการเรื้อรังจะตายในราว 4 – 5 วัน ช้างที่ตายด้วยแอนแทรกซ์จะพบว่าซากมีเลือดออกตามทวารต่างๆ ห้ามทำการเปิดผ่าซากเด็ดขาดเนื่องจากเชื้อชนิดนี้สามารถแพร่กระจายไปในสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีเมื่อถูกอากาศ ควรทำการเผาหรือฝังซากลึกๆ และโรยด้วยปูนขาว ป้องกันมิให้สัตว์มาคุ้ยเขี่ยเพราะเชื้อสามารถแพร่กระจาย มากับสัตว์จำพวก สุนัข หนู สัตว์กินเนื้อ นกต่างๆ

การรักษา ให้ยาเพ็นนิซิลลิน (Penicillin) ในขนาดสูงๆ 5,000 – 20,000 IU / kg. และรักษาตามอาการ พร้อมทั้งให้สารน้ำและสารอาหารทดแทนทางเส้นเลือดดำที่ใบหู

การป้องกัน ฉีดวัคซินป้องกันโรค ปริมาณ 2 เท่าของที่ให้ในโค กระบือ เฉพาะในพื้นที่ที่มีการระบาดของโรคเท่านั้น เนื่องจากวัคซินป้องกันโรคแอนแทรกซ์ ที่ใช้ในประเทศไทย นั้นเป็นวัคซินเชื้อเป็น ซึ่งอาจทำให้เกิดการกระจายของเชื้อสู่สิ่งแวดล้อมได้

3. โรคคอบวม (Haemorrhagic septicemia or Pasteurellosis)

มีสาเหตุจากเชื้อ Pasteurella multocida ช้างมักจะติดโรคนี้มาจากแหล่งที่เลี้ยงโค กระบือ ช้างที่ติดโรคนี้สามารถตายได้ โรคคอบวมนี้ถือเป็นโรคติดเชื้อที่พบบ่อยในช้างโดยปกติพบว่าอัตราการตายในช้างเล็ก มีมากกว่าในช้างโต และพบว่าหากมีการให้ยาในการรักษาระยะเริ่มแรกก็จะมีโอกาสรอดสูงเช่นกัน

อาการ ช้างแสดงอาการซึม เบื่ออาหาร มีอาการบวมน้ำที่ใต้คอ มีไข้สูง น้ำลายไหล หายใน ลำบาก บางครั้งพบอุจจาระมีมูกเลือด

การรักษา เพ็นนิซิลลิน (Penicillin)5,000 – 20,000 IU / kg. หรือ แอมพิซิลลิน (Amphicillin) 1-10 mg/kg. หรือ คลอแรมฟีนิคอล (Chloramphenical)1 – 25 mg / kg.

การป้องกัน ฉีดวัคซินป้องกันโรคปริมาณ 2 เท่าของ โค กระบือ ปีละครั้ง ข้อควรระวังคือวัคซินชนิดนี้มักทำให้เกิดการบวมในบริเวณที่ฉีดได้ ควรใช้เข็มขนาด 2 นิ้ว ฉีดเข้าบริเวณกล้ามเนื้อลึก หลังใบหู และเปลี่ยนเข็มใหม่ทุกครั้ง หากพบอาการบวมก็ให้ใช้วิธีประคบร้อนบริเวณที่บวม

4. เอ็นเทอโรท็อกซีเมีย (Enterotoxemia)

เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ชื่อ คลอสติเดียม เพอร์ฟิงเจน (Clostridium perfringens) โรคนี้เคยมีรายงานว่าทำให้ช้างตายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช้างรุ่นๆที่ไปกินอาหารสกปรก มีการปนเปื้อนของเชื้อเข้าไป

อาการ อยู่ไม่สุข กระสับกระส่าย เบื่ออาหาร ท้องร่วง ถึงตายได้โดยเฉพาะในลูกช้าง

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะพวกแอมพิซิลิน (Amphicillin) ร่วมกับแอนติท็อกซิน (Antitoxin) ไม่เกิน 10 เท่าของม้า และให้รักษาตามอาการ

การป้องกัน โรคนี้สามารถป้องกันได้โดยการฉีดวัคซิน

5. วัณโรค (Tuberculosis , TB)

เป็นโรคติดต่อในช้างที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากโรคนี้สามารถติดต่อจากสัตว์สู่คน และคนสู่สัตว์ได้ มีสาเหตุจากเชื้อแบคทีเรีย ในช้างนั้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นเชื้อ Mycobacterium tuberculosis และ Mycobacterium bovis ลักษณะรอยโรคที่พบคือ ก้อนหนอง หรือก้อนแข็งที่มีสารประกอบของแคลเซี่ยมแทรกอยู่ที่ปอด หรือต่อมน้ำเหลืองของบริเวณที่เกี่ยวข้อง สัตว์ที่ป่วยจะเป็นตัวแพร่โรค โดยขับเชื้อออกมาทาง น้ำลาย อุจจาระ ปัสสาวะ น้ำนม น้ำเชื้อและสิ่งขับถ่ายต่างๆ

อาการ ที่พบโดยทั่วไป มักน้ำหนักตัวลดแบบเรื้อรัง เบื่ออาหาร ผอม ทั้งที่กินอาหารปกติ มีน้ำมูก หรือของเหลวจากงวง มีกลิ่นเหม็น บางครั้งพบอาการไอ หายใจลำบาก

การวินิจฉัย ค่อนข้างยาก ส่วนใหญ่มักจะทราบว่าช้างเป็นวัณก็เมื่อช้างตายแล้วและทำการผ่าซากพิสูจน์โดยการเก็บตัวอย่างรอยโรคที่ปอดไปเพาะเชื้อ วิธีที่เคยปฏิบัติในช้างที่มีชีวิตคือการทำการทดสอบวัณโรคทางผิวหนัง (TB Test) จะทำเมื่อพบช้างที่มีประวัติและอาการน่าสงสัย ซึ่งให้ผลไม่แน่นอน ส่วนการนำน้ำมูกที่ไหลไปเพาะเชื้อ แล้วย้อมสี acid fast สำหรับส่องดูด้วยกล้องจุลทรรศ์ ก็สามารถทำได้เพื่อยืนยันการเป็นโรค ส่วนในระยะหลังจะใช้วิธีการเก็บตัวอย่างน้ำล้างงวง (Trunk wash) แล้วทำการเพาะเลี้ยงแยกเชื้อแล้วทำการย้อมสีที่จำเพาะกับเชื้อวัณโรค ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินการประมาณ 8 สัปดาห์

การรักษา ใช้ Isoniazid , Riphampicin ซึ่งใช้ระยะเวลาการรักษาค่อนข้างนานและค่าใช้จ่ายสูง

การป้องกัน เมื่อพบช้างป่วยหรือสงสัยว่าป่วย ต้องรีบทำการแยกออกจากฝูง ควรจะมีการตรวจสุขภาพและเอ็กซเรย์ปอดผู้เลี้ยงช้างเป็นประจำทุกปี หากพบผู้ต้องสงสัยเข้าข่ายว่าจะเป็นวัณโรค ก็ให้แยกผู้ป่วยทำการรักษาและมิให้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงช้างอีกต่อไป

6. โรคเซอรา หรือ ทริปพาโนโซม (Tripanosomiasis)

โรคนี้เกิดจากพยาธิในกระแสโลหิตที่ชื่อ ทริปพาโนโซม (Tripanosome) โรคนี้สามารถเป็นกับม้า ลา ล่อ อูฐ ช้างซึ่งติดต่อโดยมีแมลงวันป่าเป็นพาหะ โดยแมลงวันป่าจะไปดูดเลือดสัตว์ป่วยที่เป็นโรคนี้ และไปกัดสัตว์อื่นก็จะนำเชื้อนี้ไปสู่สัตว์ที่กัด โรคนี้พบในช้างบ้างแต่ไม่มากนัก

อาการ อาการของช้างที่เป็นโรคนี้สังเกตได้ยาก ช้างที่เป็นโรคนี้จะมีลักษณะผอม และอ่อนกำลังลงทุกที ขนหยาบกร้าน บางครั้งพบอาการบวมของต่อมน้ำเหลือง ช้างที่ติดโรคนี้จะไม่ทำให้ช้างตายในทันทีทันใด แต่จะแสดงอาการเรื้อรัง ผอม สุขภาพทรุดโทรม และตายได้ในที่สุด ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 2 – 4 เดือนหลังรับเชื้อ การวินิจฉัยเบื้องต้นทำได้โดยเจาะเลือดที่บริเวณใบหูและนำมาป้ายบนแผ่นสไลด์นำมาส่องด้วยกล้องจุลทรรศ์ก็จะพบเชื้อ

การรักษา ยาที่ใช้ได้ผลดีในปัจจุบันคือ ไดมินาซีน อะเซ็ททูเรท หรือ เบเรนิล (Diminazene aceturate / Berenil) 7 mg./ kg. เข้ากล้าม

การป้องกัน ป้องกันไม่ให้เหลือบหรือแมลงวันป่ามากัดช้าง และเมื่อพบช้างป่วยต้องรีบแยกออกจากฝูงและทำการรักษา

7. ฝีดาษช้าง (Elephant pox)

โรคนี้เกิดจากเชื้อไวรัส เคยมีรายงานการระบาดในช้างคณะละครสัตว์ในยุโรป ช้างป่วย 11 เชือก ตาย 1 เชือก จากจำนวนช้างทั้งหมด 18 เชือกที่มีอยู่ เป็นโรคที่ติดต่อถึงคนได้

อาการ เกิดเป็นตุ่มตามผิวหนัง ซึ่งรุนแรงถึงตายได้ ในช้างจะพบตุ่มตามศีรษะและงวง เยื่อตาอักเสบ และบวม มีของเหลวออกจากต่อมขมับ (Temporal gland) มีรายงานว่าระยะฟักตัวของโรค 2 – 4 สัปดาห์ จะพบการลอกหลุดและการเกิดแผลหลุมของเยื่อเมือกต่างๆ กลืนอาหารลำบาก มีไข้ ฝ่าเท้าลอกและมีอาการเจ็บขา การวินิจฉัยทำได้โดย ส่งน้ำหรือเยื่อในตุ่มแผลตรวจทางห้องปฏิบัติการไวรัส

การรักษา แยกช้างป่วยมาทำการรักษา , รักษาตามอาการและให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน\

8 . เฮอร์ปีสไวรัส หรือ EEHV

สาเหตุ เกิดจาก เชื้อ เฮอร์ปีสไวรัส โดยพบการติดเชื้อไวรัส เฮอร์ปีส (Herpes)มักพบในลูกช้างเล็ก และมีอัตราการตายสูง

อาการ ซึม ไข้สูง ไม่กินอาหาร คางบวม ลิ้นบวม ตายอย่างรวดเร็ว

การรักษา รักษาตามอาการ และให้ยาต้านไวรัส พร้อมกับให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อแทรกซ้อน

9. โรคปากและเท้าเปื่อย (Foot and Mouth disease)

สาเหตุ เกิดจากเชื้อไวรัส ช้างติดต่อโรคนี้มาจาก โค กระบือ

อาการ มีอาการเช่นเดียวกับที่พบในสัตว์เคี้ยวเอื้อง คือฝ่าเท้าลอกหลุด ขาเจ็บ เดินลำบาก ในปากมีแผลโดยเฉพาะที่เพดานปาก กินอาหารลำบาก มีไข้

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อแบคทีเรียแทรกซ้อน และให้ยาเจ็นเทียนไวโอเล็ต ใส่แผลที่ฝ่าเท้า และปาก และให้สารอาหารบำรุงช้างสามารถฟื้นตัวได้เอง

10. โรคท้องเสียจากซัลโมเนลล่า (Salmonellosis)

เป็นโรคท้องเสียที่พบได้บ่อยในช้าง และสามารถทำให้ช้างตายได้ โดยเฉพาะลูกช้าง มีสาเหตุจากเชื้อแบคที่เรียที่ชื่อ ซัลโมเนลล่า (Salmonella)

อาการ ท้องร่วงเป็นน้ำไม่หยุด กลิ่นเหม็นคาว มีมูกเลือดปน เบื่ออาหารอ่อนเพลีย มีไข้ สามารถวินิจฉัยโดยเก็บอุจจาระเพาะเชื้อในห้องปฏิบัติการ มักพบในช้างที่อยู่ในโรงเรือนที่ไม่ถูกสุขลักษณะและมักติดต่อไปยังช้างเชือกอื่นๆ

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะควบคุมการติดเชื้อ และต้องมีการประคองอาการป้องกันสัตว์ช็อคจากการขาดน้ำ โดยมีการให้น้ำเกลือร่วมด้วยตลอดเวลา ซึ่งกลุ่มยาปฏิชีวนะที่ให้ผลได้ดีเช่น แอมพิซิลลิน (Amphicillin)1 – 20 mg./kg. , คลอแรมฟีนิคอล(Chloramphenical) 1 – 25 mg./kg. กาน่ามัยซิน (Kanamycin) 1 – 10 mg./kg. ถ้าช้างยังกินน้ำได้ต้องให้กินน้ำมากๆ

11. โรคท้องเสียจากอีโคไล (Colibacillosis)

สาเหตุเกิดจากเชื้อ อี โคไล (E.coli) มักเกิดในช้างแรกเกิดที่ได้รับนมน้ำเหลืองไม่เพียงพอ หรือช้างรุ่นๆที่ได้รับอาหารสกปรกหรืออยู่ในโรงเรือนที่ขาดสุขลักษณะที่ถูกต้อง

อาการ มีไข้ เบื่ออาหาร ท้องเสียและขาดน้ำอย่างรุนแรง

การรักษา ให้ยาปฏิชีวนะพวก แอมพซิลลิน (Amphicillin) , กานามัยซิน (Kanamycin) และรักษาแบบประคองอาการ

****